

Сучасная беларуская літаратура з перспектывы XIX стагоддзя

І. М. Запрудскі, *Метафізіка беларускай літаратурнай крытыкі*, Мінск 2013, сс. 220.

У кнігі “Метафізіка беларускай літаратурнай крытыкі” незвычайная не толькі назва, але і гісторыя напісання. Аўтар кнігі добра вядомы ў асяроддзі навукоўцаў-беларусістаў як гісторык літаратуры XIX ст., даследчык творчасці Адама Кіркора, Вінцэся Каратынскага, Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, Янкі Лучыны. Выпускнік філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, выкладчык кафедры гісторыі беларускай літаратуры, Ігар Запрудскі абараніў у 2000 г. кандыдацкую дысертацыю “Творчасць Адама Кіркора: ад рамантызму да пазітывізму” (навуковым кіраўніком быў прафесар Алег Лойка), выдаў курс лекцый “Нарысы гісторыі беларускай літаратуры XIX стагоддзя” (Мінск 2003) і манаграфію “Па дарозе на Парнас. Атрыбуцыйныя даследаванні і пытанні рэцэпцыі беларускай літаратуры XIX стагоддзя” (Мінск 2012). Апошняя з названых кніг была прызнана найлепшай публікацыяй у галіне гуманітарных навук за 2012 год на Кангрэсе даследчыкаў Беларусі ў Каўнасе (2013).

І раптам знаны даследчык літаратуры XIX ст. выдае зборнік артыкулаў і рэцэнзій, прысвечаных прозе Міколы Купрэева і Леаніда Маракова, паэзіі Вальжыны Морт і Віктара Вабішчэвіча, крытычным артыкулам Ірыны Шаўляковай, змагаецца з надзённымі праблемамі бягучага літаратурнага працэсу: правінцыйнасцю беларускай літаратуры, пасіўнасцю крытычнага цэха, агрэсіўным наступленнем сучаснай рускамоўнай літаратуры на Беларусь. Зрэшты, поўнай неспадзянкай гэтая кніга сталася толькі для чалавека, які не чытаў артыкулаў і рэцэнзій Запрудскага пра сучасную літаратуру ў беларускіх часопісах і газетах, які не ведае, што ён некалькі гадоў працаваў па сумяшчальніцтву загадчыкам аддзела крытыкі часопіса “Маладосць”.

Прычыны, якія падштурхнулі Ігара Запрудскага кінуцца ў вір бягучага літаратурнага працэсу, агучаны ім у “Прадмове” да кнігі: клопат за лёс айчынай літаратуры і незадаволенасць станам літаратурнай крытыкі.

*За два дзесяцігоддзі наша літаратура карэнным чынам змянілася. Зрушылася з мёртвай кропкі безальтэрнатыўнасці дагматаў сацыялістычнага рэалізму і беларуская крытыка. Але чаму ж яе сучасны стан у абсалютнай большасці сапраўды заангажаваных супольнікаў літаратурнага працэсу выклікае глыбокую незадаволенасць, занепакоенасць і нават пратэст? – задае эмацыянальнае пытанне аўтар кнігі. Сябе Ігар Запрудскі называе прыхільнікам “рэальнай крытыкі”, ключавымі прынцыпамі якой з’яўляюцца шчырасць, праўдзівасць і імкненне ўзбудзіць цікавасць да роднага прыгожага пісьменства. Цікава, што лейтматывам прадмовы з’яўляецца матыў спадзявання. Аўтар спадзяецца, што на працягу дваццаці гадоў быў не толькі сведкам, але і ўдзельнікам літаратурнага працэсу, што праніклівы і ўважлівы чытач зразумее кампазіцыйную пабудову кнігі, і, самае галоўнае, спадзяецца быць небескарысным для тых, хто жадае далейшага развіцця беларускай літаратурнай думкі і прызнання яе аўтарытэту ў грамадстве. Уражвае ў “Прадмове” спалучэнне веры ў праніклівасць і мудрасць чытача з прыхаванай няўпэўненасцю аўтара ва ўласных сілах, ці, дакладней, у слухнасці свайго звароту да крытычнага жанру. Гэтая няўпэўненасць адчуваецца на працягу ўсёй кнігі: цікавы, удумлівы артыкул пра Максіма Багдановіча заканчваецца сказам: *Спадзяюся, што публікацыя гэтых маіх даўніх назіранняў небессэнсоўная*; у вострым, дыскусійным тэксце “Сапраўды-2” раптам гучыць пытанне: *Быць можа, памыляюся і я, імкнучыся ажывіць айчынную крытыку?**

Чаго няма ў “Прадмове”, дык гэта тлумачэння даволі дзіўнай назвы кнігі: “Метафізіка беларускай літаратурнай крытыкі”. Няма такога тлумачэння і ў анатацыі. Калі верыць назве, найноўшая кніга Ігара Запрудскага – пра крытыку: яе асноўныя прынцыпы і праблемы. Калі верыць прадмове і анатацыі, яна – пра беларускую літаратуру: ад Максіма Багдановіча і Максіма Гарэцкага да Алеся Разанава і Вальжыны Морт. Змест кнігі пацвярджае яе дваістую прыроду: пераважная большасць артыкулаў прысвечана ўсё ж такі *літаратуры*, але найбольш важныя і распазнавальныя тэксты – менавіта *крытыцы*: “Сапраўды (пра крытыку ўвогуле і крытыку ў прыватнасці)”, “Сапраўды-2 (Як скрасці левы чаравік?)”, “Пост САПРАЎДЫ, або БАДАЙ-2”, “Хроніка аднаго панядзелка, ці Міфа- і структуралагема “новага” літаратур-

на-крытычнага дамастрою”. І нават “фірмовы” артыкул пра беларускую прозу “Пра некаторыя тэндэнцыі ў беларускай прозе (кампілятыўны канспект з дапаможнікаў па сучаснай літаратуры)” заканчваецца разважанымі пра беларускую крытыку, пры чым разважанымі вельмі вобразнымі і эмацыянальнымі: *У крытычнай “прадукцыі” апошняга часу заўважаецца навязлівае з’яўленне тэкстуальных фрагментаў, якія ўмоўна можна назваць “лямантам” гаротных крытыкаў. Многім цяпер падаецца адпаведным духу часу, што такі суб’ект літаратурнага працэсу, як крытык, стаў не проста другасным, а лішнім. (...) З-за адсутнасці цензуры ў атмасферы творчай свабоды пісьменнікі “расперазаліся”, часта нават не прапануючы і намёку на “грандыёзныя” мастацкія здзяйсненні, пачуваюць сябе ледзь не медыумамі, якія, натуральна, павінны быць па-за крытыкай. Усё, што ні напіша творца, – дарэчы, бо сам аўтар можа патлумачыць невыпадкаваць любой дэталі, нюансу, ходу думкі. Пры гэтым забываецца, што як чытач, так і крытык у прынцыпе не могуць быць тоеснымі аўтару. Сёння крытык частку змушаны апраўдвацца, няёмкіца, пачуваючы сябе адзіным апраўтым чалавекам на нудыцкім пляжы аголеных творцаў, якія, як дзяўчаты перад дэфларацыяй, і хочучь “крытыкі”, і панічна баяцца яе.*

Такім чынам, новы праект Ігара Запрудскага – *кніга пра крытыку* (тэарэтычныя разважанні) і, адначасова, *кніга крытыкі* (практычныя ўзоры “рэальнай крытыкі”), а яшчэ гэта – падсумаванне прачытанага і перадуманага аўтарам за апошнія дваццаць гадоў, своеасаблівая *мемуары* назіральніка і ўдзельніка літаратурнага працэсу. Пасля кожнага артыкула ў зборніку пазначаны год напісання (ад 1995 да 2012 г.) і менавіта храналогія стварэння тэкстаў вызначае кампазіцыю кнігі. Вось чаму артыкулы пра Уладзіміра Караткевіча і Івана Мележа папярэднічаюць артыкулам пра Максіма Гарэцкага і Максіма Багдановіча, а рэцэнзія на “Дзярэчынскі дыярыюш” Міхася Скоблы папярэднічае рэцэнзіі на “Успаміны Сапліцы” Генрыка Жавускага. Акрамя таго, кніга падзелена аўтарам на дзве часткі: “Артыкулы і нататкі” і “Рэцэнзіі і водгукі”, але гэты падзел даволі ўмоўны і ў выпадку некаторых тэкстаў неапраўданы: напрыклад, “водгукі” “Горад і сейбіты ветру (у цянітах магічнага рэалізму)” і “Кнігі–людзі–парадоксы” смела можна было змясціць у раздзеле “Артыкулы і нататкі”.

З першых старонак кнігі Ігара Запрудскага адчуваецца дасканаласць веданне аўтарам гісторыі нацыянальнай літаратуры, добрая тэарэтычная падрыхтоўка, канцэптуальнасць мыслення, ўменне аналізаваць творы, арыгінальнасць гіпотэз і высноў. Каб пераканацца ў гэтым, дастаткова прачытаць хаця б некалькі тэкстаў з “Метафізікі літаратурнай крытыкі”. Ігар Запрудскі пацвярджае сваю рэпутацыю прафесійнага гісторыка беларускай літаратуры XIX ст. у рэцэнзіях на першы том анталогіі “Беларуская літаратурная спадчына”, перавыданне ананімнай пэмы “Тарас на Парнасе” і творы Генрыка Жавускага і Тадэвуша Булгарына. Ён смела сцвярджае сябе як даследчык беларускай літаратуры XX ст. у артыкулах, прысвечаных творчасці Максіма Гарэцкага, Максіма Багдановіча, Івана Мележа, Міхася Стральцова, Алеся Разанава, Міколы Купрэва, Валянціны Коўтун. І ўрэшце не баіцца выступаць у ролі заўзятага літаратурнага крытыка, ацэньваючы найноўшыя тэксты Ан-

дрэя Федарэнкі, Адама Глобуса, Міхася Южыка, Анатоля Казлова, Вальжыны Морт, Нікі Ракіцінай.

Выказванні Ігара Запрудскага пра беларускую літаратуру вылучаюцца вобразнасцю і змястоўнасцю:

Роўна 100 гадоў таму кволы беларускі літаратурны саджанец упершыню абгарадзілі, каб не патаптала скаціна, і ўзяліся паліваць і даглядаць. Гэтая сціплая загародка называлася “Наша Ніва”. Насуперак скептыкам сёння ў ёй вырас рэальны нацыянальны літаратурны баабаб, які прагне амаладжэння.

Толькі нікчэмнік будзе адмаўляць дасягненні беларускай літаратуры савецкага перыяду. Але, як ні журботна гэта прызнаць, у адрозненне ад свежай генерацыі, усе “бээсэсэраўскія” творцы былі ў агульнаэстэтычным плане рэдуцыраванымі. Хацеў хто ці не, але мусіў пацвярджаць сваю ідэалагічную дабранадзеінасць, свае жанравыя і стылявыя шуканні.

Сённяшні манапаліст, пакаленне філалагічнае, паступова сыходзіць. Са сваіх дзяцей яно не выхавала ў такой жа ступені прагных да творчага дыктату паслядоўнікаў. На змену прыходзяць унукі – пакаленне лінгвістычнае, якое рускі культурны вектар-арыенцір мае на ўвазе толькі як шараговы і пазаіштатны.

Аналізуючы артыкул Міхася Стральцова пра паэзію Уладзіміра Хадзькі, аўтар “Метафізікі беларускай літаратурнай крытыкі” трапна заўважае, што Стральцоў, пішучы пра лірыку Хадзькі, нібы характарызаваў і ўласную вершатворчасць. Вызначаючы сутнасць паэтычнай манеры Алеся Разанава, Ігар Запрудскі слухна называе: *медытатыўную заглябленасць у пэўны эмацыянальны стан, насычанасць і напружанасць думкі і, як ні парадаксальна, абстрагаванасць дэталізаваных апісанняў*. Справядліва адзначае крытык наяўнасць шматлікіх запазычанняў і ўплываў у паэзіі Вальжыны Морт: *Хочаш не хочаш, а мусіш задумацца, колькі рысачак-штрышкоў і нават элементаў-абрысаў самой паставы WM было запазычана яе творцам з перакладных англійскага, польскага і ўкраінскага камрадаў*.

Але галоўная адметнасць кнігі Ігара Запрудскага у кантэксце сучаснай беларускай крытыкі заключаецца не ў сукупнасці выказаных аўтарам цікавых думак і добра напісаных тэкстаў, а менавіта ў манеры выкладання матэрыялу, у выбранай аўтарам творчай стратэгіі. І тут мы зноў вяртаемся да паняцця “рэальнай крытыкі” і трох кітоў, на якіх яна трымаецца: шчырасць, праўдзівасць, імкненне зацікавіць роднай літаратурай чытача.

У шчырасць аўтара “Метафізікі беларускай літаратурнай крытыкі”, у ягоную чытацкую любоў да роднай літаратуры і боль за яе сучасны стан верыцца a priori, інакш бы ён не прамяняў надзейную, абжытую тэрыторыю гістарычнага літаратуразнаўства на адкрытую для ўсіх вятроў прастору літаратурнай крытыкі, дзе творцы-пісьменнікі і прафесійныя крытыкі напэўна ўспрымаюць яго як дзівака-неафіта. Зрэшты, неабякаваць аўтара кнігі да ўсё айтчыннай літаратуры выразна праўдзілаецца ў большасці артыкулаў і рэцэнзій: і разважліва-аналітычных і эмацыянальна-палемічных.

Што гарантуе *праўдзіваць* Ігара Запрудскага як крытыка? На думку аўтара, менавіта ягоная непрыналежнасць да карпаратыўнага цэху крытыкаў і да пісьменніцкага асяроддзя ўвогуле, адсутнасць задачы абслугоўваць інта-

рэсы той ці іншай тусоўкі, “раскручваць” творчасць сяброў і падтрымліваць агульныя “правілы гульні ў літаратуру”. *Не будучы карпаратыўным крытыкам, я адбіраў прыклады не тыя, што “за”, а паказальныя, – папярэджвае ён у адным з артыкулаў. А ў другім прызнаецца: Я ж не зайзяты крытык, які павінен штоscopy пісаць ледзь не па абавязку. Прызнаюся, я аматар...*

Застаецца рэалізаваць трэці прынецп: *узбудзіць цікавасць да роднага прыгожага пісьменства ў сучаснага чытача (І сёння мяне многае засмуцае ў артыкулах і рэцэнзіях, апублікаваных ў перыёдыцы: асабліва камі пра шэры і незмястоўны твор яшчэ і пішацца нецікава...)*. Вядома, шчырасць і праўдзівасць выкананню гэтай няпростай задачы спрыяюць, але каб выклікаць сапраўдную цікавасць чытача да беларускай літаратуры, трэба пра яе па-іншаму пісаць: востра, захапляльна, з нечаканымі параўнаннямі і эмацыянальнымі аўтарскімі адступленнямі. Як белетрызаную аповесць, як шляхецкую гавэндку, як **мемуары**.

Увогуле, мемуарны жанр аўтар ставіць вышэй за навуковы дыкурс: *кніга крытыкі і пра крытыку* пачынаецца з успамінаў пра асабістую сустрэчу студэнта Ігара Запрудскага з пісьменнікам Уладзімірам Караткевічам, апісанне сустрэчы заканчваецца эмацыянальным заклікам: *...давайце не саромецца і, галоўнае, не ленавацца пісаць успаміны, бо ніякія, нават самыя цудоўныя, публіцыстычныя і навуковыя артыкулы не дадуць нашчадкам жывога ўяўлення пра тое, што было, было колись!*

Уплыў мемуарнай прозы, такіх яе разнавіднасцяў як дыярыуш, шляхецкая гавэндка, выразна адчуваецца ў стылі кнігі “Метафізіка літаратурнай крытыкі”: агульныя разважанні пра літаратурны працэс і аналіз канкрэтных твораў аўтар раз-пораз перамяжоўвае ўспамінамі з асабістага жыцця, шчодрэ перасыпае прыказкамі і прымаўкамі.

Філасофскія паняцці і літаратуразнаўчыя тэрміны (“гарызонт чакання” Х-Г. Гадамера, “звышлітаратура” А. Адамовіча) суседнічаюць у артыкулах і рэцэнзіях Ігара Запрудскага са з’едлівымі народнымі выслоўямі і фразеалагізмамі: *“Пакуль не ўкусіць уласная вош, ніхто не варухнецца”, “Хвалі каня пасля дарогі, а пана (пісьменніка) – як выцягне ногі”, “Як пакуль свежым вокам з маёй званыцы відаць”...* Апафеозам “фалькларызацыі” крытычнага стылю з’яўляецца наступны апакаліпсічны малюнак сучаснага літаратурнага працэсу: *Крытыкі засяроджаны на нюансах і канцэптuallyна маўчаць, быццам ім каровы языкі аджавалі. Пісьменнікі матыляцца, як мухі ля святла, каля “свайх” выданняў. За выключэннем некаторых імёнаў, многія цяперашнія белетрысты пішуць так моцна, як кот брыкаецца. “Паэзіі” сёння хапае, ды “крэпкіх” вершаў – вельмі мала. У агульнай масе шматлікія лірыкі “спяваюць”, нібы тыя жабракі пад касцёлам. Пад акампанемент іх журботных галашэнняў ціха канае пераклад, які ў незалежнай Беларусі – ні дома, ні за мухам. Драматургія пры тэатрах, як той п’яны пры плоце: адпусціць, дык паваліцца. Аднак ёсць ніштавата драматургаў, у якіх творчага сорама, як у пельня мяса на шпорах. Але ўсе разам самідарна ўп’яўлены, што крытыка ім трэба, як свінні завушніца.*

У кнізе цытуюцца або згадваюцца многія пісьменнікі і літаратуразнаўцы, як беларускія (Антон Гарэцкі, Аляксандр Гроза, Ялегі Пранціш Вуль, Ан-

тон Луцкевіч, Максім Гарэцкі, Якуб Колас, Янка Купала, Максім Багдановіч, Уладзімір Дубоўка, Алесь Адамовіч, Віктар Каваленка, Міхась Тычына), так і замежныя (Фёдар Дастаеўскі, Артур Конан-Дойл, Фрыдрых Ніцшэ, Томас Ман, Эрых Марыя Рэмарк Маргарэт Мітчэл, Колін Макалоў, Ралан Барт, Джон Гарднер). Цытаты з аўтарытэтных літаратурных крыніц раз-пораз перамяжоўваюцца згадкамі пра выпадкі з асабістага жыцця аўтара кнігі. У кнізе пад амбіцыйнай назвай “Метафізіка беларускай літаратурнай крытыкі” можна прачытаць наступны абразок: *Прыходжу дахаты. Жонка сустракае: “Так стамілася – мыла вокны, выцірала пыл, рыхталася да Вялікдня, так што вячэру, калі ласка, падагрэй сам”. Уласная стома, дзённыя ўражанні, затым згаданы чамусьці неблагі артыкул заходняга аўтара пра механізмы і спружыны міфалагізацыі... Карацей, я згаістычна не згадзіўся. Жонка залавала. Самотна вячэраючы, думаў, што і сапраўды мы жывём у сілавым полі міфаў і не толькі палітычных, але і сямейных. Ранішняя рытуальная кава і вячэрняя стома.*

Адсутнасць яскравых твораў у сучаснай беларускай літаратуры крытык звязвае з творчай імпатэнцыяй пісьменнікаў, а імпатэнцыю ... з іх філалагічнай адукацыяй: *Значны адсотак нашых пісьменнікаў прайшоў праз філфакі ВНУ. І тут таксама карані пісьменніцкай імпатэнцыі. Філфакі – жаночыя ўстановы з адметным светасузіраннем. І рэдкія там “кропелькі” мужчынскай прысутнасці асуджаны на выключнасць і заканамерныя комплексы.*

Падобныя біяграфічныя ўстаўкі, як і фразеалагічныя аздабленні, безумоўна, ажыўляюць стыль кнігі, але не заўсёды ідуць ёй на карысць. Тое ж самае можна сказаць пра палемічны пафас і дыскусійнасць, характэрныя для большасці артыкулаў і рэцэнзій Ігара Запрудскага. Як вядома, не запальвае іншых (слухачоў, чытачоў) той, хто сам не гарыць. І чытаць пранікнёныя, вобразна-эмацыянальныя тэксты куды цікавей, чым нудныя, псеўданавуковыя разважанні, перасыпанія мноствам мёртвых тэрмінаў. Але ў некаторых палемічных артыкулах Ігара Запрудскага сустракаеш такое напластаванне аргументаў і контраргументаў, што здаецца нібыта аўтар спрачаецца сам з сабой і адразу пра ўсё на свеце (“нешта пра нішто”), забыўшыся пра заяўленую тэму. Чытаючы такія артыкулы, як “Сапраўды (пра крытыку ўвогуле і крытыку ў прыватнасці)”, “Сапраўды-2 (Як скрасці левы чаравік?)”, “Пост САПРАЎДЫ, або БАДАЙ-2”, згадваеш яшчэ адзін папулярны жанр беларускай літаратуры XIX стагоддзя, які напэўна паўплываў на аўтара “Метафізікі беларускай літаратурнай крытыкі”: *гутарку* (“Гутарка старога дзеда”, “Гутарка Данілы са Сцяпанам”, “Гутарка двух суседаў” і інш.).

Праграма арыентацыя на займальнасць, імкненне зацікавіць чытача выразна адчуваецца ў парадаксальных, “барочных” загаловах артыкулаў і рэцэнзій: “Партрэт Караткевіча ў імпрэсіўнай рамцы, або давайце пісаць успаміны”, “Сапраўды-2 (Як скрасці левы чаравік?)”, “Настальгічная навацыя, або Водар іранічнага блазнення (пра аповесць Васіля Быкава “Ваўчыная яма”)", “Алхімія слова, ці Антынафталін для споду літаратурнага куфра (“Кніга ўзнаўленняў” Алеся Разанава)", “Выкананы запавет, або Па слядах тутэйшых д’артаньянаў (“Успаміны Сапліцы” Генрыка Жавускага)” і інш. Што праўда, у пагоні за эфектным, “дэтэктыўным” заглаўкам аўтар часам губляе

пачуццё меры і “блішчасты” заглавак замест таго, каб прыцягваць увагу, пачынае раздражняць: “Боскасць, босасць і Паэзія, ці сверб секулярызаваных кантычак”, “Прыдуманая наўмыснасць, альбо Нешта пра “ні пра што” (імпрэсіянісцкія выявы зборніка Віктара Вабішчэвіча “Уражанне”)” і інш.

Паспрабаваўшы вызначыць галоўныя асаблівасці крытычнай манеры Ігара Запрудскага, я вырашыў суаднесці свае суб’ектыўныя ўражанні з меркаваннем прафесійнага даследчыка творчых стратэгий у беларускай крытыцы і звярнуўся да грунтоўнага артыкула Маргарыты Аляшкевіч “Стратэгіі поспеху ў беларускай літаратурнай крытыцы” (“Studia Białorutenistyczne”, 2013, t. 7, s. 177–195). Як ні дзіўна, я не знайшоў там ані радка пра аўтара “Метафізікі беларускай крытыкі”, ніводнай спасылкі на ягоныя шматлікія публікацыі. Згадаліся сумныя словы Ігара, сказаныя ў прыватнай размове: “Калегі-крытыкі аднесліся да маёй кнігі без энтузіязму”. І яшчэ ўспомнілася ягонае выступленне на Кангрэсе даследчыкаў Беларусі ў Каўнасе (2014) з дакладам “Творчая спадчына Ф. Багушэвіча ў кантэксце беларускага нацыянальнага адраджэння XIX – пачатку XX стагоддзяў”, якое ён нечакана скончыў згадкай пра сваю прыгоду з крытыкай і песімістычнай высновай: *Здаецца, дарэмна я “хадзіў” у крытыку.*

Дык вось, хацелася б запарэчыць Ігару Запрудскаму. На маю думку, ягоны паход у крытыку быў недарэмны, карысны для нацыянальнай літаратуры і яго варта працягваць. Сведчыць пра гэта зборнік “Метафізіка беларускай літаратурнай крытыкі”, якому няма аналагаў у беларускай крытыцы, як няма аналагаў гутаркова-гавэндзярскаму крытычнаму стылю аўтара. Для мяне галоўная каштоўнасць кнігі Ігара Запрудскага заключаецца ў сустрэчы двух культурных далягатаў: XIX стагоддзя і сучаснасці, і ў спалучэнні дзвюх метадалогій: гістарычнага літаратуразнаўства і бягучай крытыкі. Цікава ўбачыць найноўшую беларускую літаратуру ў гістарычнай перспектыве і “прымерыць” на творчасць нашых сучаснікаў погляды і выказванні Аляксандра Грозы, Ялегія Пранціша Вуля, Францішка Багушэвіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Гарэцкага, Антона Луцкевіча. У гэтым бачыцца наватарства і непаўторнасць кнігі “Метафізіка беларускай крытыкі”.

Сяргей Кавалёў
Люблін